

Dansk velfærds- tænkning i Spanien

"Der er næsten en korrelation mellem diktatorens død og så det at kvinderne holdt op med at få børn! Under Franco var det jo forbudt for gifte kvinder at tage arbejde udenfor hjemmet..."

foto: Cristina García Rodero i den fantastiske billedbog España Oculta.

"Jeg var i forbindelse med det portugisiske EU formandsskab sidste år og topmødet i Lissabon, som var meget socialpolitisk orienteret, involveret i at lave et forslag til en omtænkning af den europæiske socialpolitik. På grund af topmødets stærke profil, og da politikere i Europa jo snakker med hinanden, kom jeg via Lissabon-mødet tæt på spansk politiks beslutningsprocesser.

Jeg ser ikke på forholdet mellem videnskab og politik, sådan som jeg tror Anthony Giddens gør det. Min rolle er baseret på det jeg og forskningen kan. Lave diagnoser, identificere problemer osv. Men der skal være en mur mellem mit arbejde og politisk ideologi. Jeg skal ikke være med til at lave politik, men rådgive. For eksempel som jeg har rådgivet det spanske socialistparti om hvordan børnepasningen er organiseret i Danmark, kommunernes rolle, hvad det koster osv."

Interview med den i Spanien virkende danske sociolog Gøsta Esping-Andersen.

Af Benny Lihme

Barcelona juni 2001.

Gøsta Esping-Andersen kom for godt et år siden til Universitat Pompeu Fabra i Barcelona efter flere års arbejde i Italien. Flytningen af stillingen fra det italienske universitetssystem var mere lidenskabeligt end videnskabeligt begrundet, idet Esping-Andersens kone er fra Barcelona. Til gengæld var hans oprindelige flytning som studerende i slutningen af 60'erne fra Københavns Universitet videnskabeligt begrundet. En frustreret ung forskerspire flygtede fra det kapitallogiske tyranni ved Sociologisk Institut til USA, hvor han var i små ti år og bl.a. tog sin PhD i Wisconsin og arbejdede på Harvard.

Interviewet på kontoret i "Departamento Ciencias Politicas" ("politisk videnskab") i den smukt restaurerede tidligere militærforlægning op til Parc de la Ciutadella og Zoo (med den berømte albino gorilla) har sin tidsmæssige begrænsning af aktuelle livshistoriske grunde: ægteparret skal mødes med deres advokat i forbindelse med en forestående hushandel.

Esping-Andersen er internationalt kendt for sin mangeårige sammenlignende forskning i velfærdsstater og socialpolitik. Tæt forbundet hermed er hans empiriske undersøgelser af arbejdsmarkeder, arbejdsløshed og beskæftigelsesudvikling i de "avancerede OECD-lande", ligesom hans forskning griber fat i spørgsmål om social ulighed og social stratifikation. Bogtitler som *The Three Worlds of Welfare Capitalism* (Cambridge: Polity Press 1990) og *Social Foundations of Postindustrial Economies* (Oxford University Press 1999) er udtryk for disse forskningsinteresser.

Forandringer af velfærdsstaten

– *Din forskning peger igen og igen på nødvendigheden af ændringer i den europæiske form for velfærdsstat?*

– Ja. Min hovedpointe er, at den typiske eu-

ropæiske velfærdsstat – mindre den danske, norske og svenske end den typiske europæiske – er bygget op omkring en social risikostruktur, der var gængs i 50-60'erne. Dengang var risikoerne meget koncentreret enten blandt de gamle – fattigdommen blandt de gamle i 50'erne, også i Danmark, var meget stor – og så i de store børnefamilier. Især indenfor de sidste 10-15-20 år har vi kunnet se en markant ændring i de sociale risikoprofiler. Med en tydelig bevægelse nedad i den menneskelige livscyklus. Så risikoerne idag er mere koncentreret blandt unge og i børnefamilier endnu en gang, men her på en ny måde. Det vi ser er to-tre perioder i folks liv, der er blevet meget risikobetonet på en måde, som de ikke var tidligere. Den ene periode, er overgangen fra skole til arbejdsliv. Det at skulle skabe sig en karriere er blevet en mere tung og besværlig proces end tidligere. Den anden er, når der skal stiftes familie. Ikke kun spørgsmålet om at finde bolig, men også om det at få børn.

Unge risikoprofil er især tydelig, hvor der ses en kraftig koncentration af arbejdsløshed blandt unge i alderen 18 til 28-30 år. I et land som Italien er næsten 80% af al arbejdsløshed i den aldersgruppe. Vi ser en kraftig stigning i et andet fænomen, som på engelsk kaldes "no work households", husholdninger som er helt afskåret fra arbejdsmarkedet. Det hænger sammen med, at de socialt svage bor sammen med socialt svage og de stærke kobler sig sammen med de stærke. Vi får en form for homogeni, et de ligestillede samfund. Der findes så godt som ikke et land i Europa, der ikke har oplevet en kraftig stigning indenfor de sidste 10-15 år – helt op til 50% – i antallet af disse "no work"-husholdninger.

Det tredje store fænomen, er en stærk vækst i børnefattigdom, d.v.s. fattigdom i børnefamilier. Og dér er Danmark og Sverige, Danmark mere end Sverige, en undtagelse i inter-

Nestlé koncernens ønsketænkning i ugebladsannoncer, "el agua ideal para toda la familia", svarer ikke til virkeligheden. Godt nok ønsker det gennemsnitlige par sig omkring to børn. I realiteten har Spanien imidlertid Europas laveste fødselstal med 1,1 per kvinde.

national sammenhæng. Til sidst er det vigtigt at nævne, at der fødes meget få børn.

Lave fødselstal

– Vi ved fra interviewundersøgelser, med dækning helt op til Sverige, at den gennemsnitlige mand og kvinde ønsker sig et sted omkring 2 eller 2,2 børn. I praksis er tallene imidlertid 1,1 – 1,2 i Sydeuropa, 1,5 i Mellem Europa og 1,8 – 1,9 i Danmark. Danmark er som undtagelsen næsten oppe på 2 nu.

Diagnosen er ret klar. En kraftig forskydning af risikoerne og nødvendigheder omkring familierne. Og hvor de fleste velfærdsstater ikke er fulgt med i den forandring. Den store undtagelse er Skandinavien og især Danmark og Sverige, hvor man siden slutningen af 60-erne, begyndelsen af 70-erne har satset meget mere på at hjælpe børnefamilier med forskellige former for serviceydelser. Og især har hjulpet mødre og kvinder til at komme og forblive på arbejdsmarkedet. Hvilket er hovedårsagen til at Skandinavien har en så lav børnefattigdom.

Det er ikke fordi den danske eller svenske velfærdsstat er mere generøs med sine transferinger end f.eks. den franske eller den tyske. Det er ikke derfor Danmark har en lav børnefattigdom. Det er på grund af at mødrene arbejder. Vi ved, at hvis mødrene arbejder, så er chancen for børnefattigdom reduceret med tre gange. Hvilket er en meget kraftig effekt. Som betyder, at hvis vi kan hjælpe mødrene med at blive i arbejdslivet, så er presset på velfærdsstatsudgifterne også reduceret ret kraftigt, fordi der er ikke behov for så store transferinger til at holde børnefamilier over fattigdomsgrænsen.

Velfærdsstatanalyse må trække på en blanding af en økonomisk og sociologisk analyse af hvor de nye risikoer befinder sig, hvad der sker med indkomstfordelingen, hvordan fattigdomsrisikoen udvikler sig. Hvortil kommer demografisk analyse. For mig at se, er der to hovedkræfter i forandringen man i øjeblikket må se på. Og det er demografi og arbejdsmarked. Arbejdsmarkedet skaber nye risikoer i og med at de lavt uddannede er mere og mere

placeret i taber-positioner. Vi ser en polarisering af lønudviklingen og indkomsterne på husholdningsbasis, en polarisering mellem højtuddannede og lavtuddannede.

Og så er der demografien, med de nye meget mere ustabile familiemønstre. Den voksende andel af enlige mødre/enlige forældre. Til sammen faktorer, som har en kraftig indvirkning på børnene, fordi disse faktorer netop er virksomme omkring de år, hvor folk har børn.

– *De spanske fødselstal er ekstremt lave. Og Spanien er tæt på Nordafrika. Kan man ikke bare importere ung "manpower" fra Marokko og lade fødselstallet sejle sin egen sø?*

– Som sagt har Spanien Europas laveste fødselstal på 1,1 per kvinde. Som er nogenlunde halvdelen af, hvad kvinderne faktisk siger de ønsker. I nogle områder af Spanien, især Galicia, er de nede på 0,8 – 0,9. Her i Catalunya er vi lidt over gennemsnittet. Men det generelle for alle regioner i Spanien, er at de ligger meget dårligt m.h.t. fertilitet. Selv de mest landlige, og i forhold til Barcelona "tilbagestående", områder som f.eks. Extramadura og Andalusia, har samme lave fertilitetsniveau. Det er et landsfænomen, som har domineret Spanien de sidste 15-20 år. Mere eller mindre siden Francos død. Der er næsten en korrelation mellem diktatorens død og så det at kvinderne holder op med at få børn! Under Franco var det jo forbudt for gifte kvinder at tage arbejde udenfor hjemmet, de skulle have en speciel tilladelse for at få lov til at arbejde. Bag dette drama, har der været en stor opsamlet masse af kvinder, der sad og ventede på at Franco skulle dø, så de kunne komme ind på arbejdsmarkedet. Det er ikke sådan, at kvinderne pludselig, med ét slag, har ændret mentalitet.

Vi ser i øjeblikket en voldsom forøgelse af unge kvinders vilje til arbejdsmarkedstilknytning og karriere. Fra en generation til den anden, er det blevet normen i Spanien at unge kvinder vil være økonomisk uafhængige. De vil ha' deres egen karriere, eller i hvert fald ha' en fast tilknytning til arbejdsmarkedet. Og de vil ikke stoppe deres karriere, når de får børn. Hvis de skal afbryde, skal det være så kortvarigt som muligt. Det dominerende problem for kvinderne på arbejdsmarkedet er, at de ikke har adgang til børnepasning. Det eksisterer stort set ikke i Spanien, udover private ordninger som er meget dyre. Hvis man skulle betale

det, ville det koste omkring 30-40% af en gennemsnitlig kvinde-indtægt. Det er urealistisk dyrt.

Det er én af barriererne. En anden er organisationen af arbejdslivet. Det er typisk i Spanien, at arbejdsgiverne ikke vil give kvinder, især yngre kvinder, en arbejdskontrakt på mere end 3-4-5 måneder ad gangen. Fordi de vil sikre sig, at hvis de bliver gravide, så er det ud af døren med det samme. Det gør kvindernes situation på arbejdsmarkedet meget prekær. De forskyder tanken om at få børn, indtil de er mere eller mindre fastlåste i job, har noget mere sikkerhed. Pludselig er de fremme ved 35-40 års alderen, hvor de så højst har "biologisk tid" til ét barn.

Endnu værre er det, ifølge de sidste statistikker, at 40% af kvinder op til 40 år, har nul børn! Det vil sige, at næsten halvdelen af de spanske kvinder ikke har børn overhovedet.

– *Hvis vi nu siger, at den nye risikoprofil skal imødegås ved at så mange kvinder som muligt kommer på arbejdsmarkedet, hvad skal de så lave dér? Jeg kommer direkte fra en stor international konference her i Barcelona, hvor en 18-20 unge uniformerede kvinder fra et konferencebureau sad og så kønne ud uden at lave noget. For mig er det servicebranchen, når den er mest absurd.*

– Den spanske serviceøkonomi er meget asymmetrisk. Der er en kraftig underudvikling af den sociale service, ældreservice eksisterer praktisk talt ikke. Den store sociale serviceøkonomi som vi kender i Danmark og Sverige findes ikke her. På den anden side har Spanien en overudviklet serviceøkonomi omkring restauranter, hoteller og barer. Turistøkonomien i det hele taget. Typisk servicefag som kræver ringe grad af kvalifikationer, taxachauffør, bartender o.lign. Noget af dette hænger sammen med den store masse af dårligt uddannede spaniere, voksne mænd der kun har gået 3-4 år i skole. Igen en ophobning fra Franco-tiden. Den meget store spanske arbejdsløshed i 80'erne, Europas højeste med 22%, var koncentreret omkring disse dårligt uddannede halv-analfabetiske mænd. En måde at omdefinere denne arbejdsløshed på, har været at udvide den meget lidt kvalifikationskrævende servicesektor. Du har sikkert bemærket, hvor utroligt let det er at få fat på en taxa her i byen. Og hvis vi tager antallet af restauranter og barer per capita, så ligger Spanien næsten på det

dobbelte af Europas gennemsnit. Det er nogle af eksemplerne på et efterslæb af denne arbejdsløshedsophobning. Og så er det jo meget let at ansætte folk på en midlertidig basis indenfor den "lave ende" af serviceøkonomien. Så længe Spanien har en arbejdsløshed på 12-15%, vil serviceøkonomien være relevant.

– *Hvis vi ser på udbygningen af den offentlige serviceøkonomi, er der så en politisk vilje til også at gå den vej?*

– Ja, det er der. Jeg sidder tilfældigvis i en kommission omkring opbygningen af familierpolitikken og socialpolitikken for det spanske socialistparti, altså de spanske socialdemokrater. Vi har netop udviklet et lovforslag til familierpolitik, der går ud på at garantere familierne/kvinderne børnepasning til en pris, der ikke må overstige mere end det der er ækvivalent i Danmark. Vi har brugt Danmark som model til forslaget. Det vil sige, at den offentlige sektor vil subsidiere med 2/3 af den totale omkostning, mens familien selv skal klare den sidste tredjedel. Det er nu blevet accepteret af partiet.

Desuden har jeg foreslået partiet, at det skal stille lovforslag om en familieydelse på 50 EURO om måneden. Også det efter dansk model, "børnecheck", omend det økonomiske niveau kun svarer til ca. halvdelen af det danske. Det har de også accepteret.

Men socialdemokraterne er jo ikke i regering. Og Aznars regering taler også om nødvendigheden af at forstærke de sociale netværk og den sociale service. Men har indtil nu ikke gjort noget som helst for det. Lokalregeringen her i Catalunya, en nationalistisk kristelig-demokratisk koalition, har også snakket en del om disse ting, uden at have gjort noget som helst. Sandsynligvis må man vente til socialisterne kommer tilbage i regering. Det er meget sikkert at de gør det ved næste valg i Catalunya, men usikkert om de gør det på nationalt niveau.

– *Er der kvindestemmer i sådanne danske velfærdsforslag?*

– Det er der helt klart. Uden tvivl. Jeg har ikke selv set det, men forskellige nye opinionsundersøgelser viser, at der er en stor vælgermasse, som kan mobiliseres omkring en aktiv familierpolitik og servicepolitik. Og socialdemokraterne er nu i gang med at lægge meget kraftigt op til, at en sådan politik skal give dem vind i sejlene. Familierpolitik og ældre-

service vil blive centrale punkter i en fremtidig socialdemokratisk politik. I øjeblikket er det sådan, at stort set alle ældre bliver passet af deres egne børn.

– *Jamen, er det ikke meget godt, set fra de ældres synspunkt?*

– Den økonomiske situation for den gennemsnitlige pensionist i Spanien, som ikke er ældre end 70 år, er okay. Omend der er et betydeligt mindretal, en 10-12% typisk tidligere bønder fra landområderne eller enker, som ikke har deltaget i nogen form for forsikringsopsparing og som er fattige.

Problemet, for den store gruppe som ellers har det godt, kommer når de er over 70. Den gennemsnitlige levetid er jo ret høj i Spanien, for mænd omkring 73-74 år og for kvinder omkring 81. En stor del kommer altså godt op i 80'erne, og her begynder det hele at brase sammen. For de har brug for intensiv hjælp, og der er ikke andet end familien til at klare det. Bortset fra hvis de har penge nok til at købe sig til en filipinsk dame, der kommer og hjælper. Omkring denne gruppe af ældre, er der en akut krise i Spanien. Det bliver utroligt dyrt, men man må igang nu med at opbygge en ældreservice. Danmark har jo været 40 år om at opbygge de sociale ydelser for de gamle.

Immigration fra Nordafrika?

– Til trods for at Spanien ligger klos op af Marokko, og Spanien har de to små enklaver Ceuta og Melilla i Marokko, hvorfra en del krydser vandet til Spanien, er det årlige antal af immigranter ret lavt. Ikke mere end 35.000 om året. En dråbe i det store spanske hav, som slet ikke kan kompensere for det faldende fødselstal. Vi har nogle undersøgelser, der viser, at hvis der skulle kompenseres, skal det årlige spanske immigrationstal stige med omkring 500%. Men et årligt antal på et par hundrede tusinde immigranter ville være en kolossal udfordring for et land, der altid har været vænnet til at emigrere. Og som slet ikke er parat til immigration. Spanien er utroligt langt bagud m.h.t. infrastruktur med henblik på at opsamle og indsluse indvandrere.

Jeg har talt en del med borgmestrene i katalanske byer som Terrassa og Sabadell, der som industribyer er de to største immigrationscentre i Catalunya. Disse borgmestere ved

ikke, hvad de skal gøre. For på den ene side, hvis de kun får unge marokanske mænd, så opstår der et problem med vold og andre problemer på gaderne. Hvis de får samlede familier, så overføres konflikterne på skolen. Problemet er, at spanierne ikke er vant til immigration, hverken mentalt eller kulturelt er de forberedte. Og som sagt, institutionelt er der praktisk talt ingen infrastruktur. Bare et spørgsmål som hvad man gør med immigrantbørn i skolerne, som ikke taler spansk, er et problem. Sprogundervisning og særlige tiltag som i Danmark eksisterer ikke.

Hvad politistyrken angår, har de en meget skizofren holdning til immigranter. På den ene side en næsten fjendtlig holdning med, at "de" skal bare sendes tilbage til hvor de kommer fra. På den anden side en anden holdning, hvor de vil medvirke til at prøve at indsluse nogle, bare det ikke bliver for mange.

Man ved jo aldrig, men jeg kunne forestille mig, at hvis man nu femdoblede immigrationsniveauet på årlig basis, så ville det sandsynligvis skabe et niveau af problemer, som Spanien ikke er klar til at møde i øjeblikket.

"Ældreservice eksisterer praktisk talt ikke."